

Podium voor Bio-ethiek

Thema: Ethiek en politiek van maakbaar meervoudig ouderschap

Redactioneel

Dirk Stemerding & Lien de Proost

Kind en ouders in de 21ste eeuw ontroert

Tanny Dobbelaar

Welk beleid kan het belang van het kind dragen? Het nieuwe wetsvoorstel draagmoederschap nader bekeken

Laura Bosch

Het recht op donorgegevens bij Mitochondrial Replacement Therapy

Lisette ten Haaf

Weerbarstige ervaringen bij niet-biologisch ouderschap

Hugh Desmond

Voortplantingstechniek vraagt om een vooruitziende blik

Jeroen Gouman, Sophie van Baalen & Petra Verhoef

Baarmoeder binnenkort overbodig?

Annemarie Dentjens & Lotje van den Heuvel

Nieuws uit de Vereniging

André Krom

Berichten van het Rathenau Instituut

Petra Verhoef

Wilt u reageren? Schrijf een brief!

Thema: Ethiek en politiek van maakbaar meervoudig ouderschap

Redactioneel

Dirk Stemerding & Lien de Proost

“Verruimen van regels voor IVF verdeelt Frankrijk”, kopte de NRC eerder dit jaar. Een Franse wet die IVF-behandeling vergoedt voor alleenstaande en lesbische vrouwen gaf aanleiding tot fel debat tussen liberale en conservatieve groepen over de definitie van ouderschap en gezin. Ook in onze samenleving zullen dergelijke debatten zich blijven voordoen naarmate ouderschap steeds meer maakbaar en meervoudig wordt. Kinderen kunnen ontstaan met behulp van donorzaad, eicel- of embryodonatie en (IVF)draagmoederschap en in de toekomst mogelijk ook nog op andere kunstmatige manieren. Daarmee ontstaan ook meer diverse vormen van ouderschap en verwantschap, waarbij kinderen naast ouders als opvoeders ook te maken hebben met institutioneel en technologisch bemiddelde, al dan niet bekende, verwantschapsrelaties.

Het debat daarover is in Nederland misschien minder fel dan in Frankrijk, maar ouderschap in de 21ste eeuw is in de afgelopen jaren wel onderwerp geweest van uitvoerige bespreking door een Staatscommissie *Herijking ouderschap*, waarvan het rapport in 2016 verscheen. Aanleiding voor het werk van de Staatscommissie waren in eerste plaats maatschappelijke ontwikkelingen in de afgelopen decennia. Met de toename van het aantal scheidingen, de opkomst van het ongehuwd samenwonen en de toegenomen maatschappelijke acceptatie van seksuele diversiteit, is de diversiteit in gezinsvormen toegenomen. In Nederland leven nog steeds ongeveer vier van de vijf kinderen in een ‘traditioneel’ gezin, samenwonende paren inbegrepen. Daarnaast groeit een relatief grote groep kinderen op bij een alleenstaande moeder en is er een klein, maar deels ook onbekend aantal gezinnen met twee vrouwen of mannen als opvoeders, al dan niet binnen hetzelfde huishouden. In de praktijk komen ook leefvormen met drie of vier ouders voor.

Op grond van bestaand onderzoek signaleert de Staatscommissie dat een grote meerderheid van

de Nederlandse bevolking steeds toleranter is komen te staan tegenover de diverse manieren waarop mensen hun gezin wensen vorm te geven. Van de door de commissie geraadpleegde belangengroeperingen spraken meerdere zich uit voor juridische erkenning van meerouderschap en meeroudergezag. Over draagmoederschap is de overeenstemming minder groot, maar wel moet in de opvatting van velen de realiteit daarvan door de overheid worden erkend. De veranderende en open opvattingen in de samenleving nemen volgens de commissie echter niet weg dat met de komst van nieuwe voortplantingstechnieken ook nieuwe ethische dilemma’s ontstaan. Naast de bestaande vormen van IVF, draagmoederschap en zaad-, eicel- en embryodonatie, dienen zich voor de toekomst nieuwe ontwikkelingen aan zoals celkern- en cytoplasmatransplantatie, stamcelbehandelingen en het geheel opkweken van embryo’s buiten de baarmoeder. Daarmee is voor het kind niet alleen de eigen afstamming minder zeker geworden, maar staat het straks, wie weet, zelfs niet meer vast dat het altijd een eigen geboortemoeder heeft.

Bij dit alles zag de Staatscommissie het als haar taak om in een pluriforme samenleving deze ontwikkelingen primair te toetsen aan het belang van het kind. Met andere woorden, het afstammings- en gezagsrecht moet ruimte bieden aan de bestaande en toekomstige diversiteit in de samenleving, waarbij het stellen van beperkingen enkel aan de orde is bij mogelijk schadelijke gevolgen voor het welzijn van het kind. Zo wordt in de opvatting van de commissie recht gedaan aan de gelijkheid van kinderen én de keuzevrijheid van het individu. De commissie doet daarbij aanbevelingen voor een wettelijke regeling van het draagmoederschap en voor meer flexibele vormen van verwantschapsrecht. Voor het draagmoederschap is inmiddels een wetsvoorstel gepubliceerd. De aanbevelingen op het gebied van afstamming en verwantschap hebben daarentegen nog geen vervolg gekregen.

Wat betekent dit voor de praktijken waarin kunstmatige vormen van bevruchting en daarmee verbonden meervoudige verwantschapsrelaties tot stand worden gebracht? Vooralsnog is dit in de eerste plaats een zaak van de betrokken medici en wensouders. In reactie daarop komen vanuit de samenleving pleidooien voor een bredere en meer kritische discussie

over de ethische kwesties en politieke afwegingen die bij deze ontwikkelingen aan de orde zijn (zie bijvoorbeeld: Larissa Pans, *Onbeperkt vruchtbaar*, 2018). Die discussie gaan we in dit themanummer graag aan in de vorm van zes bijdragen waarin de thematiek vanuit diverse kanten wordt belicht.

Tanny Dobbelaar bespreekt in haar bijdrage het begrip ‘familie’ als ideaal dat in onze cultuur vele betekenissen kent, maar dat ook specifieke historische wortels heeft. In ons deel van de wereld heeft de biologische relatie tussen ouders en kinderen prioriteit en daarin belichaamt zich een monotheïstisch beeld van God de vader en zijn mensenkinderen. Het juridisch ouderschap weerspiegelt in onze wetgeving dan ook bij voorkeur het biologisch ouderschap. Maar de werkelijkheid is veelvormiger dan het ideaal suggereert. Voor Dobbelaar is het ontroerend om te zien hoe de Staatscommissie deze werkelijkheid onder ogen ziet en in haar voorstellen het juridisch ouderschap losweekt van het biologisch ideaal. In de terminologie van de commissie wordt ouderschap niet langer meer ‘erkend’, maar ‘aanvaard’. Toch is het voor Dobbelaar ook verklaarbaar dat het kabinet de commissie hierin niet volgt. Voorstellen voor meervoudig ouderschap staan nu eenmaal op gespannen voet met een diepgeworteld christelijk ideaal.

Laura Bosch gaat in op de voorstellen van de Staatscommissie voor het draagmoederschap, die inmiddels wel de weg hebben gevonden naar een wetsvoorstel. Het belang van het kind geldt in deze voorstellen als eerste overweging, maar wat maakt deze overweging tot meer dan een toverformule? Voor de wensouders wordt een route uitgestippeld met een belangrijke rol voor de rechter bij het toetsen van de voorwaarden waaraan in een draagmoederschapsovereenkomst moet zijn voldaan. Op de ethische onderbouwing van deze voorwaarden valt volgens Bosch nog wel het nodige af te dingen. Het blijft onduidelijk welke voorwaarden de rechter precies aan ‘goed’ ouderschap zou mogen of moeten verbinden in het belang van het door de ouders gewenste kind. In de voorwaarden is bovendien niet alleen sprake van het recht van kinderen op afstammingsinformatie, maar ook van genetische verwantschap als norm, waarbij echter in de toepassing de consistentie ontbreekt. En tenslotte ontbreekt het aan een overtuigende uitwer-

king en rechtvaardiging van de regeling omtrent vergoeding of betaling van het draagmoederschap.

Lisette ten Haaf kijkt in haar bijdrage al wat meer vooruit naar een toekomst waarin kinderen tot stand komen door toepassing van ‘mitochondrial replacement therapy’, ook wel drie-ouder-IVF genoemd. In het Verenigd Koninkrijk is dit inmiddels, onder voorwaarden, toegestaan en binnen afzienbare tijd waarschijnlijk ook in Nederland. Volgens ten Haaf gaat de Britse wetgever er ten onrechte vanuit dat een kind verwekt via MRT, geen belang heeft bij informatie over de MRT-donor. Daarbij ziet men MRT niet als voortplantingstechnologie, maar als therapie, waarbij de tot stand gebrachte genetische verwantschap bovendien uiterst minimaal is. Ten Haaf stelt hier tegenover dat het om meer gaat dan genetische verwantschap. De band tussen het kind en de donor is niet alleen genetisch, maar ook existentieel van aard. Daarmee is de donor een belangrijk onderdeel van de ontstaansgeschiedenis en het levensverhaal van het kind en heeft het kind ook recht op informatie daarover.

Hugh Desmond neemt ons mee in een betoog waarin hij laat zien dat de toenemende maakbaarheid van het ouderschap niet zondermeer strookt met de maakbaarheid van onze eigen gevoelsmatige ervaringen daarmee. Hoezeer donorkinderen ook de liefde mogen ervaren van hun opvoedende ouders, het verlangen om hun eigen biologische oorsprong te kennen blijft bestaan. Desmond spreekt van weerbarstige ervaringen, die zich niet eenvoudig laten aanpassen aan een veranderende technologische, morele en culturele context. De genetische band heeft misschien geen inherente morele waarde, maar wordt wel als waardevol ervaren. Niet alleen kinderen, maar ook ouders lijken de genetische band te waarderen op een manier die ontsnapt aan de meervoudige maakbaarheid van het ouderschap. Dat roept de vraag op in hoeverre we onze eigen verlangens als maakbaar moeten zien, of juist als uiting van een autonome wens. De erkenning van weerbarstige ervaringen ziet Desmond niet als afzwakking van een authentieke autonomie, maar juist als een versterking daarvan.

De vraag die bij Gouman, van Baalen en Verhoef aan de orde komt, is of er ook grenzen moeten worden gesteld aan nieuwe vormen van maakbaar en meervoudig ouderschap, anders dan de grenzen

die de Staatscommissie zelf al in gedachten heeft. Zij benadrukken dat daarbij meer belangen in het geding zijn dan die van het kind alleen. Politieke beslissingen van nu hebben niet alleen hun uitwerking op de levens en belangen van huidige wensouders en hun kinderen, maar ook op die van wensouders en kinderen in een toekomstige maatschappij. De afweging van deze verschillende belangen vraagt om een maatschappelijke dialoog, gevoed door verbeeldingskracht en een vooruitziende blik. De huidige dialoog over kiembaanmodificatie laat zien welke dilemma's er spelen bij de maakbaarheid van ouderschap en leven. De deelnemers staan weliswaar open voor de nieuwe mogelijkheden van voortplantingstechnologie, maar zijn tegelijkertijd beducht voor een dwingende dynamiek tussen individuele keuzes en veranderende maatschappelijke normen.

De bijdrage van Dentjens en van den Heuvel, waarmee deze serie afsluit, kunnen we zien als een proeve van verbeeldingskracht en een vooruitziende blik. Zij stellen zich een wereld voor waarin de zwangerschap kan worden verplaatst naar een 'biobag' als kunstmatige baarmoeder en waarin zaad- en eicellen kunnen worden gemaakt uit de huid(stam)cellen van ieder individu. Of en hoe die wereld tot stand komt, is niet alleen een kwestie van technologische maakbaarheid. Ook de behoeften waaraan technologie beantwoordt, kunnen op hun beurt weer maakbaar zijn en worden geïnspireerd door nieuwe technologische mogelijkheden. Dat betekent overigens niet dat we overgeleverd zijn aan deze dynamiek. De vraag die de auteurs stellen is juist: hoe wenselijk is een wereld waarin voortplanting en zwangerschap helemaal kunstmatig kunnen worden uitbesteed? Dat is een vraag waarbij we volgens hen vooral de 'zachte' gevolgen voor onze beleving van identiteit en van natuurlijkheid onder ogen zullen moeten zien.

Thema: Ethiek en politiek van maakbaar meervoudig ouderschap

Kind en ouders in de 21ste eeuw ontroert

Tanny Dobbelaar

De Staatscommissie Herijking ouderschap wil concepten van ouderschap binnen het familierecht beter laten aansluiten bij draagmoederschap en moderne leefvormen met drie of vier ouders. In cultuurhistorisch perspectief zijn die voorstellen even baanbrekend als ontroerend.

In 68 aanbevelingen beschrijft de Staatscommissie Herijking ouderschap hoe ze meervoudig ouderschap in het familierecht wil verankeren. Die aanbevelingen hebben mij ronduit ontroerd. Waarom? Ten eerste omdat ze zo nadrukkelijk de rechten van kinderen vooropstellen. Ten tweede omdat ze zo trefzeker zeven 'kernen' van goed ouderschap verwoorden, waaronder onvoorwaardelijke betrokkenheid bij het kind en continuïteit in de opvoedingsrelatie. Hierbij ontkennen ze de biologische relatie tussen ouders en kinderen allerminst, maar geven ze die wel een andere betekenis. En ten derde omdat dit rapport in zijn wens om het familierecht te veranderen tegelijkertijd rekening houdt met de vele betekenissen die ouderschap en familie nu eenmaal hebben in onze cultuur.

Deze aanbevelingen raken me ongetwijfeld vooral omdat ik de laatste jaren onderzoek heb verricht naar de cultuurhistorische achtergronden van het begrip 'familie'. In dit essay zal ik kort uitleggen hoe ik die achtergronden terugzie in de voorstellen van de commissie.

Familie als ideaal

Om grip te krijgen op het begrip familie, heb ik het onderverdeeld in drie subconcepten die elkaar kunnen overlappen, maar die elk ook hun eigen associatievelden kennen.¹

- Het biologische concept, met associaties als wortels, bomen, bloed, DNA.
- Het familierechterlijke concept, met associaties als

Thema: Ethiek en politiek van maakbaar meervoudig ouderschap

Het recht op donorgegevens bij Mitochondrial Replacement Therapy

Lisette ten Haaf

Kinderen hebben belang bij informatie over hun ontstaansgeschiedenis, zo onderstreept de Staatscommissie. Volgens het Britse recht speelt dit belang echter geen rol bij Mitochondrial Replacement Therapy, omdat het kind slechts voor een beperkt deel verwant is aan de eiceldonor. In dit artikel betoog ik dat het belang bij donorinformatie niet enkel draait om verwantschap, maar meer nog om de ontstaansgeschiedenis. Daarom moet ook bij MRT het kind toegang krijgen tot identificerende informatie over zijn ‘derde ouder’.

Sinds 2004 is in Nederland anonieme zaad- en eiceldonatie verboden, omdat dit in strijd is met het fundamentele belang van het kind bij informatie over zijn eigen afstamming. In haar rapport stelt de Staatscommissie Herijking Ouderschap voor om het recht op afstammingsinformatie breed te interpreteren, namelijk als het recht op informatie over de ontstaansgeschiedenis. Dit zou betekenen dat een donorkind niet enkel recht heeft op de donorgegevens, maar indien van toepassing ook op informatie over de draagmoeder en de betrokken vruchtbaarheidskliniek (Staatscommissie, 2016).

De Staatscommissie gaat echter niet in op de vraag wat dit belang betekent in de context van zogenaamde Mitochondrial Replacement Therapy (MRT) oftewel celkerntransplantatie. Bij deze techniek wordt er naast het genetische materiaal van de wensouders ook gebruik gemaakt van een gedoneerde eicel van een derde partij. In het Verenigd Koninkrijk, het eer-

ste land dat deze technologie onder voorwaarden heeft toegestaan, is bepaald dat de eiceldonor in het geval van MRT anoniem blijft vanwege de minimale verwantschap tussen het kind en de donor. Mijns inziens heeft de Britse wetgever op dit punt een verkeerde keuze gemaakt, waarvan we in Nederland kunnen leren. Het belang van kennis over de ontstaansgeschiedenis houdt óók in dat het kind recht heeft op informatie over de mitochondriale donor.

MRT

MRT is relatief nieuw: de eerste baby die via deze technologie werd verwekt, werd geboren in 2016. De Staatscommissie gaat dan ook niet uitgebreid in op wat zij ziet als “toekomstverwachting” die een ontwikkeling betreft die in Nederland nog niet expliciet is toegestaan (maar ook niet expliciet verboden).¹ Met behulp van MRT kunnen ernstige aandoeningen worden voorkomen die worden veroorzaakt door een fout in het mitochondriale DNA (mDNA). Dit is het genetische materiaal dat zich niet in de celkern, maar in de mitochondriën bevindt. Het bevat slechts een klein aantal genen, die ervoor zorgen dat de mitochondriën werken en de cel van energie voorzien. Hoewel dit mDNA geen genen bevat voor zogenaamde persoonlijkheidskenmerken, zoals geslacht, oogkleur, intelligentie, kan een mutatie resulteren in een ernstige aandoening. MRT voorkomt een dergelijke mitochondriale aandoening door het defecte mitochondriale DNA te vervangen door het gezonde mDNA van een donor.

Bij MRT wordt de kern van een eicel van de moeder verwijderd en overgeplaatst naar een eicel van een donor waaruit de kern verwijderd is.² Deze eicel bevat dus geen nucleair DNA meer van de donor, maar enkel het gezonde mitochondriale DNA. Het nucleaire DNA is afkomstig van de moeder, zodat na bevruchting het embryo genetisch verwant is aan haar, maar geen risico loopt op overerving van de mitochondriale aandoening. Aangezien het embryo het mDNA van een donor ontvangt, is het kind dat daaruit voortkomt echter ook genetisch verwant aan de donor. MRT wordt hierom ook wel aangeduid als ‘drie-ouder-ivf’. Het kind is immers genetisch verwant aan drie personen: zijn beide wensouders én de mitochondriale donor.

Hoewel drie-ouder-ivf een populaire term is in de media, wordt dezelfde term ook bekritiseerd omdat het een verkeerd beeld zou geven. De Staatscommissie bijvoorbeeld noemt de term overdreven, omdat de bijdrage van de donor slechts minimaal is. Het mitochondriale DNA maakt slechts 0,1% uit van het totale DNA. De verwantschap van het kind aan de donor is dus vele malen kleiner dan aan zijn ouders. Vanwege deze geringe verwantschap zou MRT niet gelijk moeten worden gesteld aan reguliere zaad- en eiceldonatie (waarbij het donorkind voor de helft verwant is aan de donor), maar eerder aan orgaan- of beenmergdonatie. MRT wordt dan voornamelijk gezien als therapie, bedoeld om het kind te genezen, in plaats van een voortplantingstechnologie, gericht op de conceptie van een kind. De Britse wetgever bepaalde daarom dat de MRT-donor anoniem moet blijven, terwijl kinderen die verwekt zijn met behulp van een donor wel het recht hebben op identificerende informatie over de donor.

Identiteit en ontstaansgeschiedenis

De Britse wetgever gaat er mijns inziens ten onrechte vanuit dat een kind verwekt via MRT geen belang heeft bij identificerende informatie over de MRT-donor en onderschat daarmee het belang voor het kind van deze informatie over de eigen afstamming. De Britse wetgever erkent dat (donor)kinderen een belang hebben bij informatie over hun genetische ouders. Deze informatie is nodig voor hun identiteitsvorming en wordt daarom ook gezien als onderdeel van het persoonlijkheidsrecht. Op grond van dit belang is anonieme zaad- en eiceldonatie, zowel in het Verenigd Koninkrijk als in Nederland, verboden.

De erkenning van dit belang is gebaseerd op het idee van de narratieve identiteit. Bij de narratieve identiteit gaat het om hoe het individu, in dit geval het kind, zichzelf begrijpt als een uniek persoon, met een eigen persoonlijkheid en geschiedenis, en met eigen wensen en dromen voor de toekomst. Zoals ook de Staatscommissie aangeeft, wordt de narratieve identiteit vormgegeven door een coherent levensverhaal, een verhaal dat vertelt wie het kind is, waar het vandaan komt en wat het belangrijk vindt. Echter, dit levensverhaal is niet iets wat het kind volledig zelfstandig kan samenstellen en naar eigen wens kan invullen. Dit levensverhaal wordt voor een belangrijk deel ingevuld door de

relaties met anderen en door bestaande levensverhalen. Het kind wordt immers geboren in een bestaande wereld, als gevolg van keuzes gemaakt door anderen die bestonden voor hem. Of zoals filosoof MacIntyre stelt: “We enter upon a stage which we did not design and we find ourselves part of an action that was not of our making” (MacIntyre, 1984, p. 213).

Onze identiteit wordt dus mede gevormd door de mensen om ons heen, aangezien onze levensverhalen en die van anderen met elkaar verbonden zijn. Een bijzondere rol in dit levensverhaal is weggelegd voor de genetische ouders van het kind, zoals ook bio-ethicus Glover benadrukt: “A life where the biological parents are unknown is like a novel with the first chapter missing” (Glover, 1989, p. 37). En dit eerste hoofdstuk is een cruciaal hoofdstuk. Dat ziet ook de Britse wetgever. Maar de Britse wetgever lijkt er daarbij van uit te gaan dat genetische verwantschap het kernelement is voor de identiteit van het kind. Deze verwantschap zorgt voor mogelijke overeenkomsten in persoonlijkheidskenmerken waarmee het kind zich kan identificeren. Aangezien bij MRT de verwantschap minimaal is en geen invloed heeft op de persoonlijkheidskenmerken, zo redeneert de Britse wetgever, heeft de mitochondriale donor geen invloed op de identiteit van het kind.

Meer dan verwantschap alleen

Echter, het belang bij deze informatie draait niet enkel om verwantschap, maar vooral om het feit dat het kind ook zijn bestaan aan zijn genetische ouders dankt. Zonder de bijdrage van de donor was het kind in kwestie nooit geboren. De band tussen het kind en de donor is dus niet enkel genetisch, maar ook *existentieel* van aard. Het feit dat het bestaan van het kind deels afhankelijk is van de donor, maakt de donor tot een belangrijk onderdeel van het levensverhaal van het kind, en dus van zijn identiteit. Dit simpele gegeven geeft verdere invulling aan het belang van het kind om informatie te krijgen over de donorouders. De wens van donorkinderen om te weten van wie zij afstammen draait niet enkel om interesse in mogelijke overeenkomsten in persoonlijkheidskenmerken, maar ook om een antwoord te vinden op vragen omtrent hun ontstaansgeschiedenis. Mogelijk zijn donorkinderen de donor dankbaar voor diens rol

in hun ontstaan, of willen ze weten wat de motivatie van de donor was.³ Om deze reden is het ook passend dat de Staatcommissie spreekt van een recht op informatie over de ontstaansgeschiedenis, in plaats van een recht op informatie over afstamming. Zij is terecht van mening dat het kind baat heeft bij informatie over alle partijen betrokken bij zijn ontstaan, waaronder de eventuele draagmoeder.

Om diezelfde reden heeft een kind mijns inziens ook recht op informatie over de MRT-donor. De minimale verwantschap tussen het kind en de MRT-donor is geen reden voor het anoniem houden van de donor. Immers, ondanks het feit dat bij celkerntransplantatie het kind voor het overgrote deel genetisch verwant blijft aan de ouders, is het zeer aannemelijk dat zonder de bijdrage van de MRT-donor het kind helemaal niet geboren was. De ouders hadden bijvoorbeeld de keuze kunnen maken om geen kind te krijgen in plaats van een kind met een ernstige aandoening. Sterker nog, als ouders besluiten geen gebruik te maken van MRT, dan is de kans aanmerkelijk dat er op een ander tijdstip een kind verwekt wordt, met andere zaad- en eicellen, waarmee ook een ander kind zou zijn geboren (Scott en Wilkinson, 2017). Om die reden kan de bijdrage van de MRT-donor vanuit het perspectief van het kind dus niet zomaar worden uitgevlakt. Bovendien kunnen deze kinderen dezelfde vragen hebben als andere donorkinderen. Ook zij kunnen nieuwsgierig zijn naar de motivatie van de donor, om haar zo een plek te geven in hun ontstaansgeschiedenis. Anonieme celkerntransplantatie ontnemt deze kinderen de mogelijkheid om antwoorden te krijgen op deze vragen. Zij zullen dan nooit in staat zijn om alle delen van hun levensverhaal in te vullen en door te geven.

Gezien de ontwikkelingen zal MRT waarschijnlijk ook in Nederland binnen afzienbare tijd worden toegestaan om paren de kans te bieden een genetisch verwant en gezond kind te krijgen. Wanneer het zover is, hoop ik dat de wetgever de rol van de mitochondriale donor niet onderschat en dat ook het MRT-kind de mogelijkheid krijgt om dit deel van zijn ontstaansgeschiedenis te leren kennen.

Mr Lisette ten Haaf is promovenda Rechtstheorie en verricht onderzoek naar de regulering van voortplantingstechnologie en de belangen van het toekomstige kind.

Noten

1. In de Memorie van Toelichting van de Embryowet is vermeld dat het verbod op kiembaanmodificatie uit artikel 24(g) niet van toepassing is op MRT. Deze techniek bevindt zich dus in juridisch opzicht in een grijs gebied.
2. Deze vorm van celkerntransplantatie heet Maternal Spindle Transfer (MST). Bij een alternatieve vorm worden de eicellen van de moeder en de donor eerst bevrucht met de zaadcellen van de vader, waarna de pro-nuclei overgeplaatst worden. Deze techniek heet Pro-Nucleus Transfer (PNT).
3. Verschillende onderzoeken hebben dit aangetoond. Zie bijvoorbeeld: Ravelingien e.a., 2013; Parliament of Victoria, 2010.

Literatuur

- Glover, J. et al. (1989) *Fertility & the family. The Glover report on reproductive technologies to the European commission*. London: Fourth Estate.
- MacIntyre, A. (1984) *After Virtue*. Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press.
- Ravelingien, A., Provoost, V., en Pennings, G. (2013) Donor-conceived children looking for their sperm donor: what do they want to know?, *Facts, Views & Visions in ObGyn*. 5(4), pp. 257–264.
- Parliament of Victoria, Australia (2010) *Inquiry into access by donor-conceived people to information about donors – interim report Law Reform Committee*.
- Scott, R. en Wilkinson, S. (2017) Germline Genetic Modification and Identity: The Mitochondrial and Nuclear Genomes. *Oxford Journal of Legal Studies*, 37(4), pp. 886–915.
- Staatcommissie Herijking Ouderschap (2016) *Kind en Ouders in de 21ste eeuw*. Den Haag: Xerox/OBT.